

MÄLESTUSPÄEVAD

JAAN METS – 110

Jaani Mets sündis vana kalendri järgi 21. detsembril 1890. aastal, kuid uue kalendri rakendumisel kandus tema sünnipäev 2. jaanuarile 1891. a. Ta sünnikodu oli Pärnumaal Vana-Kariste (hiljem Tihe-metsa) vallas Kurmi talus. Ristimisel anti talle isapoolse vanaisa eesnimi. Alghariduse omandas J. Mets koduõpetajate juures. Aastatel 1901...1909 õppis ta Pärnu Kroonugümnaasiumis, edasi ühe aasta Tartu Ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonnas loodusteaduse erialal ning siis Pärnu-aegsete koolivendade mõjutusel Riia Polütehnikumi põllumajanduse osakonnas. Viimased eksamid sooritas J. Mets Riias 1915. aasta mais. Vahepeal puhkenud Esimese maailmasõja tõttu õnnestus tal diplomitöö kaitsta alles 1917. aasta jaanuaris Moskvast, kuhu Riia Polütehnikum oli sõja eest evakueeritud. Polütehnikumi lõpetamisega omandas J. Mets esimese järgu õpetatud agronoomi diplomi. Üliõpilasena kuulus ta Riia Eesti Üliõpilaste Seltsi, mis iseseisvuse ajal registreeriti Tartu Ülikooli juures üliõpilasseltsina Liivika. Oli seltsi juhtivamaid ja kaalukamaid vilistlasi.

J. Mets alustas töötamist juba üliõpilasena koduvallas ja hiljem Vene põllutööministeeriumi teenistuses sõjaväele loomasööda varumise osakonnas. 1917. aastal valiti ta Eestimaa Põllumeeste Keskseksi sekretär-asjaajajaks Tallinnas, kus töötas ka ajakirja Talu tegevtoimetajana ning põllutöökursuste juhataja ja lektorina. 1919. aastal valiti ta Eesti Asutavasse Kogusse. Jaanuaris 1920 valiti J. Mets Eesti Sordiparanduse Seltsi eriteadlaseks heinakasvatuse alal. 10. mail 1920. a. asus ta juhtima heintaimede osakonda Jõgeva Sordikasvanduses. Siin möödusid järgnevad 25 aastat pingelist aretajatööd. Tagantjärele otsustades tegi ta just Jõgeval oma elutöö. Selle töö tulemuseks võib lugeda 23 heintaimesorti, mis selle aja jooksul Jõgevalt tootjani jõudsid. J. Metsa kui looja suurust iseloomustab kõige paremini asjaolu, et veel praegu, s.o. 46 aastat pärast tema Eestist lahkumist, on tootmises kasutusel tema aretatud sordid punane ristik 'Jõgeva 205', roosa ristik 'Jõgeva 2', valge ristik 'Jõgeva 4', põldtimut 'Jõgeva 54', harilik aruhein 'Jõgeva 47', kerahein 'Jõgeva 220', punane aruhein 'Jõgeva 70' ja hübriidlutsern 'Jõgeva 118' (viimane aretatud koos H. Kotkaga).

J. Mets ei olnud ainult teadlane-sordiaretaja. Ta korraldas Jõgeval suure hulga põldkatseid heintaimede bioloogia ja kasvatamise agrotehnika selgitamiseks. Teda võib õigustatult pidada Eesti rohumaateaduse alusepanijaks.

Alates 1928. a., pärast pikaajalist, 14 kuud kestnud õpireisi Saksamaale, õpetas J. Mets Tartu Ülikoolis heinakasvatust (tänapäevases mõistes rohumaaviljelust). Ta oli 1930. aastast eradotsent, 1938. aastast dotsent, täites õppeülesannet kuni 1944. aasta sügiseni valitsuse vahetusest tulenenud vaheajaga 1941. aastal.

Aastast 1921 oli J. Mets ajakirja Agronoomia

tegevtoimetaja (1921...1926), hiljem peatoimetaja (1926...1940). Ta ise on määratlenud ajakirja teaduslik-populaarteaduslikuks, milles avaldati algupäraseid uurimistulemusi, reisikirjeldusi, mõttevahetusi, arvustusi, referaate väliskirjandusest ja kroonikat. Viimases rubriigis leidsid kajastamist kõik märkimist vääriivad sündmused ja ametisse nimetamised Eesti põllumajanduses. Nii on ajakirja 20 aastakäigu 11 000 leheküljel dokumenteeritud olulisem osa toonaste iseseisvusaastate põllumajanduse ajaloost. Ajakirja populaarsuses oli kaalukas panus J. Metsal kui asjatundlikul peatoimetajal, aga ka kui viljakal autoril. Tema enda sulest on ajakirjas ilmunud ligi 90 kirjutist (kokku 664 lk.).

1936. aastal sai J. Metsa initsiatiivil alguse ligikaudu 20 000 märksõnaga Põllumajandusentsüklopeedia koostamine. Kavandatud 12 vihikust jõuti 1940. aastani välja anda 3 (kokku 288 lk.). Neis on 67 artiklit peatoimetajalt J. Metsalt endalt.

1944. aasta sügisel lahkus J. Mets Eestist. Tal oli väga hästi teada Kurmi naabertalu Tõlla peremehe Hans Meltsase ja hea sõbra Theodor Pooli saatus. Sama oleks võinud korduda tema endaga. Pärast isa surma (1928) jäi Kurmi talu tema ja ema Elsi pidada. Rongiga Jõgevalt Kurmile sõita oli väga keeruline ja aeganõudev – tuli ümber istuda, lähimatest raudteajaamadest (Mõisaküla, Voltveti) jäi koju veel 15 km. Talu oli aga üsna suur: 113 ha maad, sellest 40 ha põldu, 6 hobust, 20 lüpsilehma jne. J. Mets püüdis küll telefoni teel ema aidata, kuid talus tuli paratamatult pidada palgalist töökorraldajat ja muidki abijõude. Nagu tagantjärele teame, oleks taolise talu omamine ja võõrtööjõu kasutamine 1949. aasta märtsis andnud rohkem kui küll põhjust Siberisse saatmiseks.

Kuigi J. Mets sai Rootsist erialasele tööle Uppsala teadusasutustes, ei avaldanud ta paguluses enam ühtki teaduslikku põllumajandusalast artiklit. Siiajänuil on seda raske mõista. Põhjuste kohta võib teha vaid oletusi.

Jaani Mets oli Eestist lahkudes 53-aastane – küllalt vana, et alustada uut elu uues kohas, uues keele- ja teaduskeskkonnas. Tema esimene võõrkeel oli Rootsis praktiliselt kasutu vene keel, teine aga saksa keel. Viimastki pidi ta hästi valdama, sest stažeeris omal ajal Berliinis ja mujal Saksamaal. Saksamaa aga kaotas sõja ja koos sellega kord-korralt ka keele tähtsuse teaduskeelena. J. Mets luges erialakirjandust küll taani ja rootsi keeleski, kuid tõenäoliselt ei rahuldanud teda tema kirjakeele oskus – oli ju J. Mets eesti keele kasutuse suhtes olnud enda vastu äärmiselt nõudlik. Ta oli teinud juba gümnaasiumiõpilasena tugevat tööd, et emakeelt eraldi täiendavalt õppida. Tegelikku kirjutamisvajadust tõestavad J. Metsa arvukad pagulusaja eestikeelsed ajaleheartiklid aktuaalseil päeva-teemadel teadaolevalt koguni seitsme eri varjunime all, sh. paljud artiklid just keeleküsimumustes varjunime Keelehädaline all.

Nagu enamik Eestist minejaid, arvas küllap ka J. Mets, et minek on vaid ajutine. Perega lahkudes sai kaasa võtta väga väheseid, lahkujate arvates kõige väärtuslikumaid, hädatarvilikke esemeid. J. Mets pidas vajalikuks võtta kaasa ülikooli õppetööks koostatud

loengukonspektid, aga ka Jõgeval korraldatud katsearuannete kooptid, vaatlusvihikud ja muid katsemärkmeid. Suur osa katsetulemustest jäi enne sõda üldistamata ja trükkis avaldamata. Võib oletada, et dotsent J. Mets kavatses sõjapakku minnes kokku kirjutada oma doktoridissertatsiooni. Aastad aga läksid, Eestisse naasmise väljavaated muutusid järjest eba-reaalsemaks ja koos sellega ka väitekirjaga seotud perspektiiv.

J. Mets sattus Rootsi ajal, mil seal kujundati ümber põllumajanduslike teadusasutuste võrku. Sellest tingituna vahetusid tihti tema otsesed ülemused ja struktuuriüksused, kus tuli töötada. Nagu me kõik teame, mõjub taoline olukord teaduses häirivalt, segab keskendumist ja võtab kirjutamiseks vajaliku kindlustunde.

J. Mets ilmselt ei suutnud harjuda pagulassaatussega. Tema juured olid sügaval Eestimaa mullas. Ta armastas ja tundis Eestit-eestlasi, ta oli neile saanud oma tegevusega kasulik olla. Teda ilmselt ei huvitanudki kirjutamine võõras keeles, võõrale lugejale. See muide võib olla üheks põhjuseks, miks meie põllumajandusteadlased praegugi nii vähe kirjutavad rahvusvahelistes eelretsenseeritavates ajakirjades.

J. Mets oli Eestis töötamise ajal sageli reisiv, rahvusvaheliselt tuntud teadlane. Rootsi sattudes ei ilmutanud ta reisimise vastu enam mingit huvi. Arvatakse (A. Mark), et vaevalt ta palju isegi Stockholmist kaugemale sõitis, välismaale sõidust rääkimata. Armastatum liiklusvahend oli tal Rootsis jalgratas, hiljem ka mopeed. Võib oletada, et J. Mets reisis Eestis olles ainult selleks, et täiendada end erialaselt ja olla nii kasulik oma kodumaale. Võõrsil ta seda vajadust ja kohustust enam ei tunnetanud.

Huvitav, milline oleks olnud Jaan Metsa kui teadlase elukäik Eestisse jäädes? See on küsimus, mis jääb tema elulugu käsitledes paratamatult kummitama.

Jaan Mets suri Uppsalas 25 aastat pärast Eestist lahkumist, 18. septembril 1969. aastal, s.o. täpselt samal kuupäeval, kui 41 aastat tagasi suri tema isa Hans. Mactud on Jaan Mets Uppsala linna kalmistule. Temast jäid maha ja elavad siiani Rootsis poeg Hendrik (1930) ja tütar Tiiu (1934). Jaan Metsa abikaasa Helmi (1906, neiuna Univer) suri Uppsalas 1954. aastal.

J. Metsa varasemaid biograafilisi andmeid võib leida E. Järvesoo raamatust "Dotsent Jaan Mets", Toronto, 1988, 196 lk.; ajakirjast Agraarteadus, 1991, nr. 1, lk. 3...8; Jõgeva Sordiaretuse Instituudi teadustööde kogumikust "Sordiaretus ja seemnekasvatuse", Jõgeva, 1995, lk. 217...228 (samal lk. 228...255 ka J. Metsa trükkis avaldatud tööde bibliograafia) ja EE 14. köitest, Tln., 2000, lk. 290...291.

A. Bender

ALEKSANDER SIIMON – 100

Eesti väljapaistvaim puuviljandusteadlane ja sordiaretaja Aleksander Siimon sündis 29. detsembril 1900. a. Läänemaal Sinalepa vallas põllumehe ja

kaluri perekonnas. Ta õppis kohalikus Põgari-Sassi vallakoolis, 1914...1916 Haapsalus Nikolai koolis ja 1919...1922 Läänemaa Ühisgümnaasiumis. Kõrghariduse omandas 1922...1927 Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas, oli 1927...1929 põllutööministeeriumi stipendiaadina teadmisi täiendamas Berliin-Dahlemi õppe-katsejaamas ja Oranienburgi aianduskoolis. Berliinis osales ta ka prof. E. Bauri pärilikkusõpetuse kursustel. Eestisse tagasi tulles sai ta 1929. a. Tartu Ülikooli diplomi *cum laude*. 1931. a. järgnes agronoomiamagistri diplom väitekirja eest "Aluste ja oksa asendite mõju tolmuteerade idanemisele teraliste ja luuviljaliste kultuursortidel". Põllumajanduslike ainete õpetaja kutse omandas ta 1930. ja kutsekeskkooli aiandusõpetaja kutse 1935. a.

Teadustöö haaras A. Siimonit ja 1939. a. jõudis ta põllumajandusdoktori väitekirja "Untersuchungen über die gegenseitige Bufruchtung der in Estland verbreiteten Apfelsorten" kaitsmiseni Tartu Ülikoolis.

Tööd alustas ta kodutalus, aidades isa kalapüügil ja paadiga kiviveol Haapsalu sadama muuli jaoks. Ülikooliõpingute jätkamiseks teenis ta 1923...1924. a. raha Hiiumaal Leisu algkooli õpetajana. Ülikooli lõpetamise järel töötas ta 1929...1937 Kehtna Kõrgemas Kodumajanduskoolis (aastani 1931 oli see Kehtna Tütarlaste Põllutöö ja Majapidamise Kool) aiandusosakonna õpetajana, oli 1937...1941 Vahi Põllutöö-kooli ja Vahi Aianduskooli abijuhataja ja aiandusõpetaja. Aastatel 1942...1944 töötas A. Siimon Kehtna Aiandusinstituudi direktorina ja 1944...1945 samas Kehtna Kodukultuuriinstituudi, kodumajandustehnikumi ja õppemajandi direktorina.

1945. a. määrati A. Siimon vastloodud Polli Aianduse ja Mesinduse Instituudi direktoriks. Kui see ümberkorralduste käigus allutati ENSV Teaduste Akadeemia Põllumajanduse Instituudile (hiljem Taimekasvatuse Instituut), siis oli A. Siimon seal 1946...1950 Polli filiaali juhataja. Kodanlike natsionalistide tegemise aeg võttis talt juhatajakoha, mistõttu ta 1950...1956 oli tööl teadurina. Aastatel 1956...1969 töötas ta EMMTUI Polli katsebaasi juhatajana, kuni insult ta töövõimet piiras. Aastatel 1956...1960 oli ta ühtlasi EPA õppejõud, algul dotsent, aastast 1959 professor. 28. oktoobril 1970. a. tuli surm Tallinna haiglas. Ta maeti kodukoha Ridala kalmistule.

Lisaks üliõpilaste õpetamisele oli A. Siimon paljude aspirantide, sealhulgas Arthur Jaama, Elsa Kuke, Edgar Haagi, Jüri Nuusti, Ellju Sarapuu, Asta Libeki ja Toivo Univeri juhendaja. Jakob Palk, Johannes Parksepp ja Koidu Kelt koostasid väitekirja A. Siimoni juhendamisel töö kõrvalt.

A. Siimon on aretanud 15 õunasorti, millest praegu on Eestis kasvatamiseks soovitatud sortide nimestikus 5: 'Talvenauding', 'Sidrunkollane taliõun', 'Tiina' (kaasautor K. Kask), 'Koit' ja 'Sügisdessert'. 'Tiina' on soovitusort Lätis, hiljuti oli seal sortimendis ka 'Talvenauding'. Teistest tema sortidest kasvatatakse vähemal määral 'Meelist', 'Vahurit' ja 'Kaja'. A. Siimon tegi ka pirniaretust. Seda tööd jätkanud Kalju Kask sai väärt pirnisordi 'Pepi'. Kehtnas töötamise ajal aretas A. Siimon maasikat: tema sortidest

olid mõnda aega perspektiivsortidena rajoonitud 'Siimoni 30' ja 'Siimoni 47'. Peale märgitute aretas ta ka sarapuud ja sai hübriide karusmarja ning musta sõstra vahel.

Innukalt korraldas A. Siimon haljasalade ja vanade parkide hooldamist. Tema direktoriameti alg-aastail töötasid Pollis iluaianduse rühm (eriti silmapaistev oli seal Alli Süvalepp) ja köögiviljanduse sektor. Pollis külvati hulgaliselt sirelisortide seemet, millest kasvanud taimed istutati teede äärde hekiks. Praegugi rõõmustavad nad inimesi kevadel oma kaunita õitega ja mõned paremad on leidnud puukoolides paljundamistki.

Peale sordiaretuse korraldas A. Siimon Eesti rahvaselektioonisortide kogumist, vastava kollektiooniaia rajamist (mis oli maailma tähenduseski üks suuremaid) ning õunapuude agrotehnilisi katseid. Sõjajärgsel veerandsajandil kujunes ta kõige välja-paistvamaks puuviljandusteadlaseks. 1967. a. sai ta kollektiivi juhina Nõukogude Eesti preemia. Koos A. Siimoniga premeeriti tema kaastöötajaid Polli uurimisasutusest: Jakob Palki, Johannes Parkseppa ja Julius Eslonit, kes kõik olid oma kitsama eriala välja-paistvad teadlased. Juba 1957. a. anti A. Siimonile ENSV teenelise teadlase aunimetus, 1961. a. sai ta Eesti Aianduse ja Mesinduse Seltsi auliikmeks. A. Siimon oli üks sagedasemaid esinejaid puuviljanduse teemadel. Ta oli mitme teadusnõukogu liige ja põllumajandusministeeriumi pomoloogianõukogu esimees.

A. Siimon on avaldanud umbes 100 aiandusalast artiklit ja mitu raamatut. Raamatutest märgiksin järgmisi: "Põllumehe käsiraamat" (III osa 1930, kaasautor), "Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat" (1934...1936, kaasautor), "Puuviljandus" (1937, kaasautor), "Tolmutterade füsioloogilised uurimused Eestis enamlevinud õunasortidel" (1937), "Kolhoosi puuvilja- ja marjaiaia rajamine" (1951, kaasautor), "Eesti NSV väljapaistvate mitšuurinlaste töö tulemusi puuviljanduse alal" (1952), "Eesti NSV kohalikud külmakindlad puuviljasordid" (1955), "Aianduse käsiraamat" (1955, uustrükk 1956, kaasautor), "Puuvilja- ja marjaiaia agrotehnika" (1961, kaasautor), "Rajame puuviljaiaid sügavalt haritud ja väetatud maale" (1963) ja "Eesti pomoloogia" (1970, õuna- ja kirsisor-tide osa autor).

A. Siimoni sünnimajal Põgari-Sassi külas on mälestustahvel ja Polli Aianduse Instituudi laborihoo-nes on tema pronksbareljeef (kujur Juta Eskeli töö).

A. Siimoni kahest pojast said samuti teadlased: vanem poeg Arvo töötab Küberneetika Instituudis (peatöö arvutite projekteerimisest) ja noorem poeg Ivar Tartu Ülikoolis kaubandusökonomika alal.

K. Kask

HEITI KOTKAS – 90

20. jaanuaril 2001. aastal oleks saanud Jõgeva Sordiaretuse Instituudi väga kauaaegne teadur-sordi-aretaja Heiti Kotkas 90-aastaseks. Ta pärines Pärnu-

maalt Audru vallast kooliõpetaja perekonnast. Hari-duse omandas ta Pärnu Poeglaste Gümnaasiumis (lõpetas 1929) ja Tartu Ülikooli Põllumajandustea-duskonnas (lõpetas *cum laude* 1934).

1934. aasta aprillis asus H. Kotkas tööle Jõgevale ja siin mööduski peamine osa tema pikast töömehe-teest. Vaid enne sõda töötas ta lühemat aega ajakirja Agronoomia sekretärina, ajakirja Aed toimetuse sekretärina, kirjastusühistu "Agronoom" redaktor-kor-rektorina ja oli Eesti Seemnekontrollijaama juhataja. Viimase sõja ajal oli H. Kotkas mobiliseeritud armeesse, kuid halvenenud tervise tõttu ei olnud ta rindevõitleja.

1. novembrist 1944. a. määrati H. Kotkas tööle Jõgevale heintaimede osakonna juhatajaks ning selles asutuses töötas ta kuni surmani, vahepeal muutusid vaid ametinimetused.

H. Kotka teadustöö Jõgeval oli seotud liblikõie-liste heintaimede sordiaretuse ja seemnekasvatusega. Ta on punase ristiku sortide 'Jõgeva 433', 'Ilte' (4n) ja 'Varte' (4n) ning lutsernisordi 'Jõgeva 118' autor (viimane koos J. Metsaga). Ta oli Eestis eksperimen-taalse polüploidiseerimise esmakasutaja aretustöös. Oma kandidaaditöö tegi H. Kotkas punase ristiku seemnekasvatuse alal (1968).

Kolleegidele oli H. Kotkas täpsuse, töökuse ja kohusetundlikkuse eeskuju. Ta valdas väga head eesti kirjakeelt, luges erialakirjandust kuues võõrkeeles, tegi õppinud kunstniku tasemel teadusväljaannetele jooniseid, oli kodus fotoasjanduses ja kirjutusmasina taga. Loomulikult valdas ta oma eriala perfektelt. Ka vaba aja harrastused olid tal erialalähedased: ta tegi igapäevaseid ilmavaatlusi, registreerides nii sademete kui temperatuuri näidud, tegi fenoloogilisi ja ornito-loogilisi vaatlusi, aga pidas ka maitseka kujundusega iluaeda ja käis segakooris abikaasa taktikepi all laul-mas.

Kolleegina oli H. Kotkas tagasihoidlik, alati väga abivalmis.

Oma võimetelt ja teadmiste poolest väärinuks H. Kotkas kindlasti suuremat tähelepanu, edutamist, täiendamisevõimaluste loomist välismaal või sellele ajale iseloomulikke äramärkimisi autasude näol. Kõik see oli aga täielikult välistatud, sest tema esimene abi-kaasa koos kahe pojaga lahkus 1944. aastal Eestist ja elas USA-s. See oli põhjus, miks teda isegi sotsialis-mimaadesse turismireisile ei lubatud. H. Kotkas käis välismaal kogu oma elu jooksul kahel korral: 1932. aastal ülikooli praktikandina Taanis ja pärast Eesti taasiseseisvumist (1992) USA-s külas oma esimesel abikaasal ja poegadel. Sõja ajal sündinud nooremat poega nägi H. Kotkas esmakordselt 1990. aastal, kui poeg oli 48 aastat vana. Nii raudne oli eesriie. 1989. aastaks olid riiklikud hirmud siiski sedavõrd taandu-nud, et H. Kotkale omistati teenelise teadlase au-nimetus.

H. Kotkas oli Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi aktiivne liige juba enne sõda (1930...1940). Küllap seda asjaolu ja tema olulist panust põllumajan-dusteadusse arvesse võttes valis APS H. Kotka 10. aprillil 1991. a. seltsi auliikmeks.

H. Kotkas suri Jõgeval 3. jaanuaril 1997. aastal

ja ta on maetud Tallinnas Pärnamäe kalmistul.

H. Kotka varasemaid bibliograafilisi andmeid võib leida ajakirjast *Agraarteadus* 1991, nr. 1, lk. 105...106; 1991, nr. 3, lk. 317...318; 1997, nr. 1, lk. 132...133; EE 14. köitest, Tln., 2000, lk. 180.

A. Bender

ALEKSANDER ADOJAAN – 90

29. jaanuaril oleks saanud 90-aastaseks sõjajärgse perioodi üks tuntumaid ja lugupeetumaid agroofilise teadlasi Aleksander Adojaan. Ta sündis maaomandaja peres Jepifani linnas Tuula oblastis. Et isa Robert oli rahvuselt eestlane, kolis pere 1920. aastal Eestisse. Aleksander Adojaani koolitee kulges läbi Kuressaare Algkooli, Treffneri Gümnaasiumi (1929) ja Tartu Ülikooli Põllumajandusteaduskonna (1937).

Juba ülikoolis õppimise ajal (1935) asus A. Adojaan tööle Jõgeva Sordikasvanduse heintaimede osakonnas vanemassistendina ja jäi selle asutusega seotuks kuni surmani. Vaid vahetult Teise maailmasõja eel ja ajal (1938...1944) töötas ta õpetaja või koolijuhatajana Kuremaal, Helmes, Jänedal ja Vaekülas.

A. Adojaani töö Jõgeval oli väga mitmetahuline. Tehtud aretustöö tulemusena on ta autoriks (koos H. Korjusega) neljale tootmises kasutatavale sordile: aas-rebasesaba 'Haljas', päideroog 'Pedja', ohtetu püsikluste 'Lehis' ja kerahein 'Jõgeva 242'. Aretustöö kõrvalt uuris A. Adojaan sõjajärgseil aastail heintaimeliikide bioloogilisi, ökoloogilisi ja majanduslikke omadusi. Sellesuunaliste uurimistööde põhjal kirjutas ta koos kolleeg Heiti Kotkaga raamatu "Tähtsamad heintaimed" (Tartu, 1948) ning ainuautorluses raamatu "Heinaseemnekasvatuse kolhoosides ja sovhoosides" (Tallinn, 1950). Viiekümndatel aastatel pühendus A. Adojaan kultuurkarjamaade agrotehnika küsimuste uurimisele. Selle töö kokkuvõttena avaldas ta trükkis monograafia "Rohumaaviljelus Eestis" (Tallinn, 1961). Mahukas raamat (590 lk., 194 joonist ja fotot ning 159 tabelit) võimaldas hiljem kaitsta nii põllumajandusteaduse kandidaadi (1964) kui põllumajandusteaduse doktori (1965) kraadi.

A. Adojaani kultuurkarjamaade agrotehnika ja rohumaade tüpologia alased uurimistööd leidsid laialdase tunnustuse ja töid kaasa tuntuse. Ta esines ettekandega Helsingi (1966) ja Moskva (1974) ülemaailmsel rohumaade kongressil ning Leipzigi (1966) ja Brno (1967, 1969) rohumaaviljeluse alasel rahvusvahelisel sümposiumil. Loomulikult oli A. Adojaan oodatud esineja praktiliselt kõigil toorkordses NSV Liidus ja Eestis korraldatud oma eriala tippnõupidamistel.

Paljud Akadeemilise Põllumajandusseltsi liikmed mäletavad A. Adojaani kui aktiivset, heatahtlikku väitekirjade kaitsmise nõukogu liiget või ametlikku opponenti. Aastatel 1950...1953 töötas ta kohakaasluse alusel Tartu Ülikoolis ja Eesti Põllumajanduse Akadeemias taimekasvatuse kateedris õppejõuna.

Üldtuntud oli A. Adojaani huvi ehisaanduse

vastu. Ta kolleksioneeris mitme lilleliigi sorte. Koos pereliikmetega kaunilt kujundatud ja alati eeskujulikult korras peetud koduaed oli üks neist magnetitest, mis tõi Jõgevale bussitäite kaupa ekskursante. Ehisaanduse vallas avaldas A. Adojaan trükkis kaks raamatut: "Varakevadised sibullilled" (Tallinn, 1959) ja "Murud Eestis" (Tallinn, 1966).

Kuigi A. Adojaan ei osalenud sõjas ega olnud NLKP liige, oli tema panus teaduses ja tootmises siiski sedavõrd suur, et teda hinnati mitmete tolleaegsete kõrgete autasudega: Üleliidulise Rahvamajanduse Saavutuste Näituse väikese (1955) ja suure (1957) kuldmedaliga, ordeniga "Austuse märk" (1958), Lenini ordeniga (1966) ning talle omistati Eestis ühena esimestest teenelise agronoomi aunimetust (1956).

A. Adojaan suri Jõgeval 14. aprillil 1983. aastal ja on maetud Tartus Raadi kalmistule.

A. Adojaani varasemaid biograafilisi andmeid võib leida ENE 1. köitest, Tln., 1985, lk. 60; ajakirjast *Agraarteadus*, 1991, nr. 1, lk. 119...120; Eesti aianuduse bibliograafilisest leksikonist, Tln., 1998, lk. 12...13; Eesti põllumajandusentsüklopeedia 1. köitest, Tln., 1998, lk. 13; EE 14. köitest; Tln., 2000, lk. 11; Eesti teaduse biograafiline leksikoni 1. köitest, Tln., 2000, lk. 36.

A. Bender

EVALD RAUDVÄLI – 75

Seitsmekümne viiendal eluaastal lahkus agrokeemikute hulgast teadlane, kellel olid suured teened Eesti agrokeemia teenistuse loomisel, olles sel alal tuntud teadlane ka NSV Liidus.

Evald Raudväli (end. Raudberg) sündis Eesti Vabariigis Petserimaal Mäe vallas Peresje külas talupidaja perekonnas 21. märtsil 1926. aastal. Alghariduse omandas Võõpsu algkoolis. Edasine haridustee viis teda Räpina Aianduskeskkooli, kus peale eriala õppimise puutus kokku jõuka ümbruse põllumajanduse küsimustega – maaharimine, väetamine, põllukultuurid, samuti ühistegevuse organiseerimine. Selline ümbrus jättis oma jälje erksa vaimuga hakkajale noormehele ka edaspidises töös. Aianduskeskkooli lõpetas ta 1943. a. Oma erialal laiema silmaringi saamiseks astus ta Kehtna Aiandusinstituuti, kus olude sunnil sai õppida ainult aasta. Seejärel läks ta Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonda, mille lõpetas 1948. a. õpetatud agronoomi diplomiga. Oma õpinguid jätkas aspirantuuris agrokeemia erialal ja kaitses väitekirja teemal "Obulus-fosforiidijahu kasutamise viise Eesti NSV muldadel", mille alusel omistati talle põllumajandusteaduste kandidaadi teaduslik kraad.

Teaduslikku tööd alustas Evald Raudväli ENSV TA Kuusiku filiaalis, alul noorema teadusliku töötajana, siis Kuusiku katsebaasi juhatajana ja EMMTUI direktori asetäitjana teaduslikul alal. 1957. a. käis ta Saksa DV-s agrokeemiaalaste teadmiste täiendamise otstarbel. Oma uurimistööde alusel kaitses ta 1974. a. Moskvast Väetiste ja Mullateaduse Instituudi õpetatud

nõukogu ees doktoriväitekirja teemal "Faktorid, mis mõjutavad fosfori ja kaali kasutamist Eesti NSV muldadel". Dissertatsioon tunnustati doktoritöö vääriks, kuid seda hiljem ei kinnitatud. Miks, selle põhjust kellelegi ei teatatud. 1958. a. moodustati EMMTUI-s väetistarbe laboratoorium, mille juhatajaks sai Evald Raudväli. Hiljem nimetati väetistarbe laboratoorium agrookeemia osakonnaks ja E. Raudväli oli selle juhatajaks kuni 1980. aastani. Selle järel töötas ta samas kohas edasi alul vanemteadurina, siis juhtivateadurina agro- ja radiookeemia sektoris. Instituudi töötades osales ta parteitu teadlasena VASHNIL-i Lääne osakonna maaviljeluse, mullateaduse ja agrookeemia sektori töös kuni osakonna töö lõpuni.

Evald Raudvälja nimi on seotud ajajärguga, kus agrookeemiline uurimistöö oli tema juhtimisel Eestis kõrgpunktis. Uurimistöödeks projekteeriti ja ehitati välja erialaline kõrge töövõljakusega, originaalse sisustusega väetistarbe labor, mis oli tol ajal ainulaadne kogu NSV Liidus ja sai ka kogu Nõukogude Liidu agrookeemiateenistuse juhtiva kaadri väljaõppe keskuseks väetiste ratsionaalsel kasutamisel. Uuriti orgaaniliste, mineraal- ja lubiväetiste kasutamise norme, viise ja aegu, nende väetiste vastastikust toimet ja seaduspärasusi erinevate kultuuride saagile.

Eduka uurimistöö ja selle praktikasse rakendamise eest on Evald Raudvälja premeeritud Nõukogude Eesti preemiaga agrookeemiasüsteemi väljatöötamise eest ja teeneliseks teadlaseks nimetamisega, mitme NSV Liidu Rahvamajanduse Saavutuste Näituse medaliga, ENSV Ministrite Nõukogu mälestusmedali ja mitmete aukirjadega. Uurimistulemusi on avaldatud koguteostes, õpikutes ja artiklites rohkem kui 90 korral.

Ta on juhendanud nelja aspiranti.

Evald Raudväli on olnud mitmete organisatsioonide aktiivne liige, millistest olgu nimetatud Akadeemiline Põllumajanduse Selts, Eesti Taimefüsioloogia Selts, Üleliidulise Mullateadlaste Seltsi Eesti filiaal, UNESCO programmi MAB Eesti komitee. Akadeemiliselt kuulus ta Ü/S Liivika vilistlaskonda.

Inimesena oli Evald Raudväli suure eruditsiooniga teadlane ja organisaator, tagasihoidlik, sõbralik ja abivalmis. Ta omas suuri teadmisi ka praktikas, ehitas oma kätega üles moodsa elumaja vundamendist katuseni koos keskkütte, veevärgi ja elektriseadmetega. Teda jäid leinama abikaasa, tütar ja kaks poega. Evald Raudväli on maetud Metsakalmistule.

R. Kalmet

KARL-ROBERT KURM -75

75 aastat tagasi, 15. veebruaril 1926, sündis Pärnu maakonna Pati (praegu Saarde) vallas rahvusvahelise tuntusega Eesti veisekasvatusteadlane ja professor Karl-Robert Kurm. Haridusteed alustas ta Abja Keskkoolis, 1942. a. lõpetas 8. klassi ning seejärel läks õppima Tallinna 1. Tööstustehnikumi. Õpingud katkestas 1944. a. algul arreteerimine Saksa julgeole-

kupolitsei poolt. Vabanenud sama aasta septembris Tallinna Keskvanglast, jätkas ta õpinguid tööstustehnikumis. 1945. a. alguses asus ta paralleelselt õppima 6-kuulistel kursustel, mis olid ette nähtud keskkooli lõpetamiseks, ning küpsustunnistuse saigi ta 1945. a. Tallinna 1. Keskkoolis. Õpingud jätkusid sama aasta sügisel Tartu Riikliku Ülikooli põllumajandusteaduskonnas, mille ta lõpetas 1949. a. agronoomidiplomiga. Pärast ülikooli lõpetamist töötas ta aasta rakenduszoologia kateedris (juhataja August Eenleid) katsetehnik-entomoloogi kohal, seejärel loomakasvatuskateedri assistendi kohal. Eesti Põllumajanduse Akadeemia asutamise järel 1951. a. asus K.-R. Kurm töötama vanemõpetajana põllumajandusloomade söötmise kateedris, kuid 1952. a. sai temast põllumajandusloomade aretuse kateedri vanemõpetaja ja hakkas õpetama veisekasvatust zootehnika- ja veterinaaria-teaduskonna üliõpilastele. Samal ajal asus ta paralleelselt õppetööga ka kandidaadidissertatsiooni koostama. Kandidaaditöö teemal "Veiste paaritusaegse vanuse mõju järglaste omadustele ja selle tähtsus paaride valikul" (juhendaja D. Kislovski) kaitses Karl-Robert Kurm 1955. a. Moskvas. Samal aastal sai temast kaugõppeteaduskonna dekaan (1955...1960) ja 1957 anti talle dotsendi kutse. Zootehnikateaduskonna dekaan oli ta kahel korral, 1961...1965. a. ja 1971...1974. a. Doktoritöö kaitses K.-R. Kurm 1971. a. Tartus teemal "Veisetõugude täiustamise meetodikast Eesti NSV-s", 1972 valiti ta professori kohusetäitjaks ja 1974. a. sai professoriks. Samal aastal omistati talle ka teenelise teadlase nimetus. Professorina töötas ta kuni 1992. a., mil siirdus pensionile, viimased 13 aastat (1979...1992) töötas ta eriloomakasvatuse kateedris, kuhu veisekasvatuse õpetamine oli üle viidud.

Prof. K.-R. Kurm oli viljakas teadlane ja hea lektor. Tal oli võimalus esineda nii NSV Liidu kui ka välismaa teaduskonverentsidel ja sümposiumidel, Euroopa Loomakasvatavate Assotsiatsiooni ja Ülemaailmse Veterinaaria Assotsiatsiooni kongressidel Tšehhoslovakkias (1970), Mehhikos (1971), Kreekas (1975), Šveitsis (1976), Belgias (1977) ja Moskvas (1979). Ta oli komandeeritud suguveiste eksperdina Taani (1974), kus aitas valida NSV Liitu ostetavaid veiseid.

Nende riikide ülikoolide õppetöö korralduse eeskujul huvitus ta õppeainete õpetamise plokksüsteemist ja üliõpilaste iseseisva töö suuremast osakaalust veisekasvatuse õpetamisel teaduskonnas. Ilmselt ei osutanud see plaan ebapiisava meetodilise ettevalmistuse ja teiste tegurite mõjul edukaks – tollasesse õppekorraldusse ja arusaamadesse see veel ei sobinud. Pika teaduslik-pedagoogilise töö jooksul on prof. K.-R. Kurm õpetanud tuhandeid üliõpilasi ja täiendõppest osavõtnuid. Ta oli otsitud lektor rajooni ja majandite loomakasvatavate õppepäevadel. Samas oli ta kompromissitu oma töökspidamistes ja soovides – see ei leidnud alati mõistmist. Ühiskondlikult oli ta aktiivne inimene, oli valitud Tartu Linna Rahvasaadikute Nõukogusse, oli pikka aega Eesti Punase Karja tõuaretusnõukogu aseesimees. Pärast Eesti taasiseseisvumist sai temast uuesti Tartu linnavolikogu liige

(1994).

Prof. K.-R. Kurm on uurinud veiste aretuse, noorveiste kasvu ja arengu, piima ja veiseliha tootmise küsimusi. Ta on loonud veiste vanuselise paaridevaliku ja veiste kehaehituse kujunemise geneetilise regulatsiooni teooria. Oma erialal kirjutas ta kõrgkooliõpiku "Veisekasvatus" (1970), millest ilmus veel teine, täiendatud trükk (1981). See on jäänud tänini ainsaks sellealaseks teoseks. Prof. K.-R. Kurm on

avaldanud hulgaliselt artikleid kodu- ja välismaa väljaannetes.

Prof. Karl-Robert Kurm suri 26. mail 1995. a. 69-aastaselt ja on maetud oma abikaasa Helju kõrvale Tartu Jaani kalmistule.

V. Kaarupun